

Een paar is
niet één twee

Marc van Oostendorp

De Tilburgse taalkundige Riet Vos heeft zich gebogen over een paar schoenen. Om hoeveel schoenen het gaat? Er zijn weinig mensen die beter weten dan Vos hoe moeilijk die vraag te beantwoorden is. Zij promoveert in november op een proefschrift over constructies als *een paar schoenen*.

Als we het hebben over een paar schoenen dat op tafel staat, is er geen twijfel mogelijk. Dan zijn het er precies twee, en die twee horen bij elkaar. Ze zijn door dezelfde schoenmaker gemaakt, ze hebben dezelfde kleur en hetzelfde model, de ene schoen past aan de linkervoet en de ander aan de rechtervoet. Maar stel dat het nu gaat om een paar schoenen die in de gang liggen. In dat geval zouden het er best meer dan twee kunnen zijn.

● EEN SCHOENENPAAR

Er zijn meer manieren om de dubbelzinnigheid te laten verdwijnen, zegt Vos. Het eerste woord verkleinen bijvoorbeeld: een paartje schoenen bestaat nooit uit meer dan twee exemplaren. We kunnen ook een telwoord toevoegen: twee paren schoenen (of twee paar schoenen) hebben samen precies vier zolen. Nog een mogelijk-

heid is om de twee woorden samen te stellen tot één woord: een schoenenpaar bestaat uit hooguit een linker- en een rechterschoen.

Zelfstandignaamwoordgroepen zijn meestal anders opgebouwd dan *een paar schoenen*. *Drie mooie dagen* is een voorbeeld van zo'n 'andere' groep, *een vrolijke, enthousiaste jongeling* is er nog een. Er staat maar één zelfstandig naamwoord in (*dagen, jongeling*). De andere woorden zijn bijvoorbeeld lidwoorden (*een*), bijvoeglijke naamwoorden (*vrolijke*) of telwoorden (*drie*). We zien weliswaar twee zelfstandige naamwoorden in *een boek over de natuur* (*boek, natuur*), maar *de natuur* kan in zo'n geval niet zonder het voorzetsel *over*. Een tweede zelfstandig naamwoord in een groep is alleen toegestaan als het wordt ingeleid door een voorzetsel.

De woordgroep *een paar schoenen* is een uitzondering op die regel. Er zijn er meer: *een bende dieven, een hoeveelheid graan, een bos rode rozen, een aantal mensen, een emmer bramen*. Meestal geeft het eerste woord een hoeveelheid aan; uitzonderingen zijn alleen woordgroepen als *een nieuw type vliegtuig* en *een soort manager*. Een voorzetsel toevoegen kan in sommige gevallen wel (*een bende van dieven, een*

bos met rode rozen), maar is niet strikt noodzakelijk. Dat is nogal merkwaardig. In de meeste andere talen kan het niet zonder voorzetsel. Neem het Engels: *a pair of shoes, a gang of thieves* en *a new type of aeroplane* zijn niet grammaticaal zonder *of*.

● BIJZONDER TELWOORD

Veel van de genoemde woordgroepen zijn dubbelzinnig op min of meer dezelfde manier waarop *een paar schoenen* dat is. *Een bende dieven is opgepakt* betekent dat men een georganiseerde groep criminelen heeft ingerekend. Als een bende dieven opgepakt zijn, hebben we het over een heleboel dieven, die elkaar niet noodzakelijkerwijs kennen. Ook hier werken de trucs met het verkleinwoord, het telwoord en de samenstelling om de dubbelzinnigheid op te lossen: *een bendetje dieven, vier bendes dieven* en *een dievenbende* zijn allemaal georganiseerd.

Vos is geïnteresseerd in de manier waarop deze woordgroepen in elkaar steken. Waarom staat het werkwoord in de ene betekenis in het enkelvoud en in het andere geval in het meervoud?

Volgens Vos is er een verschil in structuur tussen de twee 'versies' van *een paar schoenen*. Als het gaat om precies twee schoenen is *paar* een gewoon zelfstandig naamwoord, en de kern van de hele zelfstandignaamwoordgroep. Omdat *paar* in het enkelvoud staat, is de persoonsvorm ook enkelvoudig: *een paar schoenen staat op tafel*. Bovendien kunnen we met zo'n zelfstandig naamwoord alles doen wat we met andere zelfstandige naamwoorden ook kunnen. Er een verkleinwoord van maken bijvoorbeeld, of een samenstelling. Of er een telwoord voor plaatsen. Riet Vos heeft een bijna wiskundig systeem bedacht om dit allemaal heel precies te beschrijven.

Als we het hebben over een paar schoenen die in de gang liggen, is *een*

Verzamelnamen spelen niet alleen een rol in de Nederlandse, maar ook in de Opperlandse taalkunde. Het standaardwerk van Battus geeft onder andere de volgende voorbeelden:

een berg alpinisten	een zee meeuwen
een wolk baby's	een zending missionarissen
een sloot baggeraars	een trits ritsen
een ton chirurgen	een smak schaatsers
een stal dieven	een hoop verwachtingen
een kom genodigden	een handvol vingers
een rits knopen	een blik zieners
een dracht machtigen	een ons zij

Uit: Battus, *Opperlandse taal- & letterkunde*. Amsterdam, Querido, 1981.

paar geen zelfstandig naamwoord, maar een uitzonderlijk soort telwoord, dat ongeveer 'enkele' betekent. *Schoenen* is dan het enige zelfstandig naamwoord in de woordgroep. Omdat dit woord in het meervoud staat, is de hele zin meervoudig van vorm. Met *een paar* kunnen we nu ook niet de dingen doen die we met een zelfstandig naamwoord wel kunnen: we kunnen er geen verkleinwoord of samenstelling van maken, en er geen telwoord voor plaatsen.

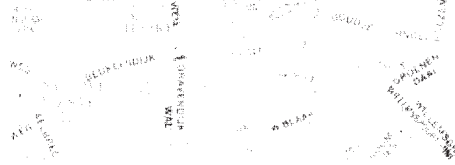
● EEN PAAR RAADSELS

Er zijn nog meer raadsels over dit soort woordgroepen. Stel dat we er een bijvoeglijk naamwoord bij plaatsen, zoals in *een lekkere kist sinaasappels*. Het woord *lekker* staat hier voor *kist*, maar hoort wat de betekenis betreft bij *sinaasappels*. De woordgroep betekent hetzelfde als *een kist lekkere sinaasappels*. Zo werkt het niet altijd. *Een groene kist sinaasappels* is niet hetzelfde als *een kist groene sinaasappels*. Het is niet duidelijk waar dat verschil

in zit. Het heeft er waarschijnlijk mee te maken dat een kist wel groen kan zijn maar niet lekker. "Hoe het precies zit, weten we niet", zegt Riet Vos. "Er zijn nog wel een paar dingen die onduidelijk zijn." En met *een paar*, dat is duidelijk, bedoelt ze meer dan twee. <

Riet Vos, *The Grammar of Direct and Indirect Partitive Constructions* verschijnt dit najaar bij de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg.

G E S C H I E D E N I S O P S T R A A T

Doodweg

Riemer Reinsma

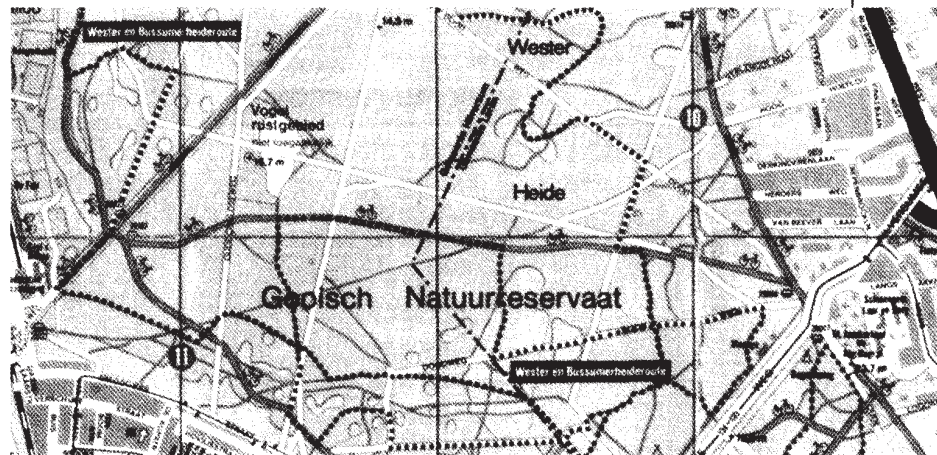
Onze voorouders uit de voorchristelijke tijd koesterden een heilige angst voor de geesten van hun dierbare – of niet zo dierbare – overledenen. Ze waren bang dat de schim van de dode naar huis terug zou keren. Om te voorkomen dat de overledene de weg naar het kerkhof al te goed zou kennen en daarlangs terug zou komen, reed de stoet via een weg die uitsluitend voor dit doel bestemd was, de Doodweg of Lijkweg. Een weg met die naam was dus speciaal bestemd voor begrafenistoeten.

Het heidense bijgeloof omtrent de doodwegen heeft zijn bestaan lang weten te rekken. De kerkelijke autoriteiten waren daar uiteraard niet blij mee. Zo stond in een resolutie van een Drentse synode uit 1697 de verzuchting: "Hoe af te brengen de superstitie, dat men in 't brengen van de doden naa 't kerkhof de oude rheewegen gebruikt?" Toch wist de traditie zich tot in de twintigste eeuw te handhaven. Waarschijnlijk was dat mede mogelijk doordat de doodwegen, juist omdat ze speciaal voor begrafenissen gebruikt werden, iets onheilspellends kregen. Dat versterk-

te weer de neiging om ze uitsluitend voor dat doel te blijven gebruiken.

Twee van de weinige doodwegen die deze naam nog steeds dragen, liggen in Hilversum en het aansluitende deel van Laren. Beide leiden naar het Sint-Janskerkhof bij Laren. Het kerkhof was bestemd voor overledenen uit Laren zelf, maar ook uit Bussum en Hilversum. Op de kaart zijn de twee begrafeniseroutes nog steeds goed te volgen: vanuit het kerkhof loopt een Doodweg in noordwestelijke richting (naar Bussum), terwijl de andere in westelijke richting naar Hilversum gaat. Deze route eindigde oorspronkelijk in 's-Graveland, maar

alleen het gedeelte tot dicht bij de gemeentegrens van 's-Graveland heet *Doodweg*. De Hilversumse weg voert kilometers lang door hei en bos, al scheert hij ook langs de rand van een twintigste-eeuwse woonwijk. Intact is hij niet meer: hier en daar heeft het oprukkende bos een stuk veroverd, een weg- en een spoorwegkruising hebben het tracé onderbroken, en een deel draagt tegenwoordig een andere naam (*Boslaan*). De ironie wil dat de Doodweg daarmee beter dan ooit aan zijn doel beantwoordt: de kans dat de afgestorven zielen de weg naar hun angstige nabestaanden zullen terugvinden, is kleiner dan ooit. <

Uit: plattegrond Hilversum/Het Gooi. Uitg. N.V. Falkplan-CIB